

FONDACIJA
ZA STIPENDIRANJE
ROMA

periodični elektronski informator, Broj 30, godina III, E-mail: fsr@cg.yu ; www.isi-mne.org
urednica: Biljana Alković; adresa: Njegoševa 36/I, 81000 Podgorica, Crna Gora

Intervju mr Aleksandra Saše Zekovića,
izvršnog direktora Fondacije za
stipendiranje Roma – Instituta socijalne
inkluzije,
„Prosvjetnom radu“, listu prosvjetnih,
kulturnih i naučnih radnika Crne Gore,
broj 15-16 od 14. novembra 2008.
godine

NAŠ GOST:

Mr Aleksandar Saša Zeković, izvršni direktor Fondacije za stipendiranje Roma

ZA PUNU INTEGRACIJU ROMA U DRUŠTVO

Razgovarala: **Šerifa Begzić**

Broj romske djece u osnovnim školama povećava se godišnje za oko četiri odsto. Od 42 učenika koja su uspješno završila četvrti razred u OŠ "B.V. Podgoričanin" samo njih 23 je nastavilo školovanje. Neophodno uvođenje romskih asistenata u svim opštinama. Diskriminacija Roma na tržištu rada i dalje izražena

Aleksandar Saša Zeković (1974), diplomirani je ekonomista. Magistrirao je na Univerzitetu Crne Gore na temu "Politički kriterijumi u procesu stabilizacije i pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji". Ljudska i manjinska prava specijalizirao je u Mađarskoj, Finskoj, Švedskoj, Norveškoj, Austriji i Slovačkoj. Član je državnog Savjeta za građansku kontrolu rada policije, i prepoznat kao domaći stručnjak u oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. U svojstvu eksperta, angažovan je na brojnim programima, istraživanjima i studijama UNDP, OEBS-a, Evropske trening fondacije, Romskog obrazovnog fonda, CARE International i Balkanske mreže za ljudska prava. Kao konsultant bio je angažovan na izradi kapaciteta vladinih kancelarija za rodnu ravnopravnost i održivi razvoj, kao i Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Dobitnik je Nagrade oslobođenja Cetinja i Plakete nacionalne romske koalicije "Romski krug". Autor je više od stotinu publikovanih tekstova iz oblasti socijalne ekonomije i inkluzije te zaštite ljudskih i manjinskih prava, kao i desetak stručnih knjiga.

Kada je formirana Fondacija za stipendiranje Roma na čijem ste čelu, i koji je bio osnovni motiv?

- Fondacija za stipendiranje Roma (FSR), odnosno budući Institut socijalne inkluzije (ISI) osnovana je početkom 2005. godine s ciljem da tretira pitanja obrazovanja, zapošljavanja i kulture Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Intencija našeg rada jeste da postanemo pouzdan partner Vladi i drugim sektorima i da se razvijemo u moderan i regionalno prepoznatljiv Institut socijalne inkluzije, kompetentan za različite izazove društvenog uključivanja Roma. Uspjeli smo se razviti u informativni, obrazovni i centar za profesionalnu podršku, koji participira u svim aktivnostima koji doprinose boljem ekonomskom, socijalnom i društvenom statusu Roma i Egipćana u našoj zemlji.

Statusom Roma u Crnoj Gori bave se i druge domaće i inostarne organizacije. Postoji li koordinacija u radu, i u čemu se ona konkretno ogleda?

Mreža podrške inkluziji Roma u Crnoj Gori izuzetno je široka i čini mi se da smo u posljednje vrijeme sve bolje, informisani o međusobnim aktivnostima i doprinosima. Međutim, nažalost, nije razvijena stalna koordinaciona struktura. Smatram da bi u tom pravcu nacionalni koordinator Dekade morao raspolagati adekvatnim informacijama sa terena i odgovarajućim sektorskim izvještajima. Uz to, neophodna bi bila i permanentna konstruktivna i dvosmjerna komunikacija sa civilnim sektorom i donatorskom zajednicom. Pojedini subjekti su jako dobro povezani na određenim programima i među njima je koordinacija sasvim zadovoljavajuća.

Kakvo je stanje po pitanju srednjoškolskog obrazovanja?

- Mjere afirmativne akcije za upis Roma u sve srednje škole i na državni Univerzitet tokom posljednjih godina su značajno unaprijeđene i dobro funkcionišu u praksi. Broj romskih učenika u srednjim školama, stalno se povećava. U aktuelnoj školskoj godini broj Roma i Egipćana upisanih u prvi razred svih srednjih škola, u odnosu na prošlu godinu, povećan je za više od 50 odsto. Zbog postignutih rezultata u osnovnoj školi učenici uglavnom upisuju stručne škole što kasnije djelimično otežava naše napore u pogledu univerzitetskog obrazovanja. Bilježimo i trend stalnog opadanja napuštanja škole i u prošloj školskoj godini on je bio manji od 7, dok je preko 80 odsto učenika sa uspjehom završilo upisani razred. Smatram da Crna Gora u regionalnom i širem kontekstu može biti zadovoljna uspjehom koji postiže na polju srednjoškolskog obrazovanja Roma.

Kako obezbjeđujete sredstva za realizovanje programa?

- Finansiranje rada Fondacije je isključivo projektnog karaktera što povremeno stvara određene probleme i zastoje, kao i gubitak kadrova. Naša inicijativa da Fondacija bude transformisana u javnu ustanovu nije prihvaćena zbog, kako je objašnjeno iz Vlade, našeg uspješnog rada i postavljenog modela koji ne treba mijenjati. Moje duboko uvjerenje jeste da, dok traju mjere pojačane državne i društvene pažnje prema Romima, ovaj okvir u potpunosti mora biti pod okriljem države, ili pak Vlada mora stvoriti sve potrebne pretpostavke za nesmetano funkcionisanje ovog servisa. U 2008. godini nijesu postojali organizacioni ili tehnički problemi, kao ranijih godina, jer su od strane Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava obezbijeđene izuzetno solidne pretpostavke da program stipendija funkcioniše na efikasan i djelotvoran način.

Koliko je do sada promijenjen odnos romske populacije prema školi?

- Generalno, možemo zaključiti da su romski i egipćanski učenici zadovoljni atmosferom u školi, ne osjećaju diskriminaciju i neko drugačije tretiranje, što značajno determiniše i njihov odnos prema školi. Ključni faktor jeste i dalje stav njihovog neposrednog okruženja, prije svega roditelja. Ako želimo da mijenjamo odnos, iz te priče ne možemo isključiti roditelje. Nepismeni roditelji, bez zaposljenja ne mogu prepoznati značaj obrazovanja sopstvenog djeteta. Zato smo i pokrenuli program funkcionalnog opismenjavanja i stručnih obuka odraslih Roma i Egipćana, posebno lica koja su u ulozi roditelja/staratelja.

Velika odgovornost je na romskim i egipćanskim liderima, posebno na novom Romskom savjetu u Crnoj Gori, koji treba da utiče na sopstvenu zajednicu i podigne svijest o potrebi i značaju obrazovanja za izlazak iz začaranog kruga siromaštva i marginalizacije.

Veliki broj, posebno romskih, lidera i autoriteta nije još uvijek svjestan da ima ulogu emancipatora i da treba svojim primjerom da utiče na promjene tradicionalističkog načina mišljenja i ponašanja. Takav način ponašanja se mora korigovati zato što te porodice i pojedinci treba da budu primjeri kako treba graditi lične, familijarne i druge odnose u društvu.

Koliko ste zadovoljni saradnjom sa Ministarstvom prosvjete i nauke, kao i Ministarstvom za zaštitu ljudskih prava?

- Svi učenici i studenti upisani su prema principu afirmativne akcije i kao proizvod uspješno vođene kampanje javnog zastupanja koja je bila podržana od svih struktura sistema, uključujući predsjednika države Crne Gore, predsjednika Vlade, Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva prosvjete i nauke i Kancelarije za rodnu ravnopravnost. Institucionalno, ovaj mehanizam najbolje je postavljen u slučaju Ekonomskog fakulteta u Podgorici koji je, kroz punu saradnju sa civilnim društvom, kreirao podsticajne mjere za upis lica sa hendikepom, lica bez roditeljskog staranja i lica koja su pripadnici romske ili egipćanske zajednice. Sa Ministarstvom za zaštitu ljudskih i manjinskih prava ostvarujemo dnevnu saradnju, zajednički relizujemo stipendijski program, a izuzetnu pažnju su posvetili jačanju kapaciteta Fondacije i naših stipendista. Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore je prvi državni organ koji je prepoznao značaj obrazovanja, posebno Romkinja i naše studentkinje predmet su njihove stalne pažnje. Veoma djelotvorne protokole o saradnji i partnerstvu imamo zaključen sa Ministarstvom pravde i Ministarstvom zdravlja, rada i socijalnog staranja. Saradnja sa Ministarstvom prosvjete i nauke je korektan, ali još uvijek nedovoljna. Uputili smo jedan broj zahtjeva ministru dr Škuletiću i vjerujemo da ćemo vrlo brzo zaključiti sveobhvatani sporazum o saradnji i postati ključni partneri, kako bi, po prirodi stvari, i trebalo biti .

Uložene su pozamašne sume novca za projekte u vezi sa obrazovanjem Roma kod nas. Mislite li da je ono što je postignuto u srazmjeri sa uložnim?

- Nakon usvajanja Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori više ne stoje ocjene da inkluzija trpi pretjeranu zavisnost od stranih donacija. U saradnji sa Fondacijom Institut za otvoreno društvo - predstavništvo Crna Gora pokušavamo animirati organe lokalne samoprave da značajniju pažnju posvete poboljšanju položaja Roma i Egipćana. Generalno mislim da se u inkluziju uložilo i ulaže jako puno, ali da se u pojedinim slučajevima radi o nedovoljno transparentnim procedurama i programima. Uz to, nijesu isključene ni moguće koruptivne pojave koje takođe ograničavaju uspjeh koji svi priželjkujemo. U narednom periodu Fondacija će se u sklopu monitoring programa baviti procedurom javnih konkursa, konfliktom interesa i implementacijom pojedinih programa na terenu.

Ako se na popisu iz 2003. godine 225 građana Crne Gore izjasnilo kao Egipćani a 2.601 kao Romi, kako tumačite to što se u javnosti pojavljuju razni podaci o znatno većem broju pripadnika tih etničkih grupa?

- Prema zvaničnim podacima, Romi i Egipćani u Crnoj Gori čine oko 0,5 odsto ukupne populacije. Međutim, podaci sa terena i oni koji koriste relevantne NVO i međunarodne

agencije, uključujući i samu Vladu, govore da je u Crnoj Gori između 15.000 i 20.000 Roma i Egipćana. Dakle do 3 odsto. Prilikom posljednjeg popisa stanovništva, odigrala se značajna diskriminacija pripadnika ovih zajednica. Činjenica je da nijedno lice iz ovih zajednica, nije bilo angažovano u popisu. Takođe, moguće su i značajne zloupotrebe iz prostog razloga što je 76 odsto pripadnika ovih grupa nepismeno i nijesu bili u prilici kontrolisati rad popisivača na terenu. Tu je zatim i jezička barijera i nije poznato kako su popisivači prevazišli i taj izazov. Zavod za statistiku Crne Gore "Monstat" dobio je podršku Komisije za implementaciju Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori da realizuje veoma važan projekat koji bi, iako njegovi rezultati neće biti oficijelno uvaženi, doprinijeti ispravljanju postojećih navoda o broju Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Ovo istraživanje se upravo završilo i podatak o broju Roma i Egipćana sa zvaničnog posljednjeg popisa stanovništva je u potpunosti demantovan.

Ukoliko je riječ o pripadnicima dva naroda, sa svojim etničkim i kulturološkim posebnostima, zbog čega u svojim periodičnim elektronskim informatorima govorite o romsko-egipćanskoj zajednici?

- Istina je da je riječ o dva naroda koji se etnički i kulturološki ograđuju jedni od drugih, koristeći se raznim simbolima kojima bi napravili etničku i socijalnu distancu, i pri tom izgradili posebne etničke identitete. Ipak, još uvijek postoje zamke, u koje možemo upasti, kada je riječ o još uvijek neriješenim pitanjima o unutrašnjoj raslojenosti romske populacije, ili o njihovom odnosu sa drugim srodnim grupama kao što je u ovom slučaju odnos Roma i Egipćana. Mi svakako prepoznavamo te grupe kao posebne etnitete i ako se desi slučaj eventualnog poistovjećivanja, to je samo u datom okviru i kontekstu sličnih socijalnih i društvenih (ne) prilika u kojima žive. Mislim da sam među rijetkima na javnoj sceni a FSR gotovo jedini subjekat koji permatatno ističe i uvažava posebnost Egipćana, pa i jedini koji gotovo i pominjemo njihovo ime u javnoj komunikaciji.

Koliko je, zahvaljujući angažovanju Fondacije, zaposleno Roma koji su stekli diplome?

- Politika Fondacije jeste da se svim stipendistima koji su okončali školovanje ili pohađanje nekog obrazovnog programa posveti dodatna pažnja, te da se njima pruži prednost prilikom zapošljavanja i angažovanja na različitim programima i inicijativama ISI/FSR. Odnosom države prema Romima i Egipćanima koji su završili srednju školu nijesmo zadovoljni i mislim da se zbog toga ostalim njihovim sunarodnicima ne šalje jasna i ohrabrujuća poruka. Ipak, na polju zapošljavanja učinili smo puno više nego oni čija je to i ustavna i zakonska obaveza u pogledu djelotvornog učešća romske i egipćanske manjine u javnom političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu. Od osnivanja do danas, oko 50 lica sa završenom srednjom školom je posredstvom ove Fondacije zaposleno ili regularno radno angažovano u policiji, javnom radio difuznom servisu, zdravstvu, školskom sistemu, državnim i lokalnim javnim radovima te na višemjesečnim programima naših partnera i same Fondacije. Plan nam je da početkom godine jednom broju lica omogućimo polaganje državnog ispita kako bi se stvorile bar tehničke mogućnosti za značajnije angažovanje Roma i Egipćana u organe državne i lokalne samouprave, te da u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje i Ministarstvom prosvjete i nauke kreiramo novi standard zanimanja - asistent socijalne inkluzije, ka i program obuke za isti kako bi se omogućilo zakonsko angažovanje romkih asistenata u vannastavnim aktivnostima u školama.

TRAJNA PODRŠKA

Koje sve obrazovne programe razvijate, i na kojim nivoima?

- U dosadašnjem periodu Fondacija je uspjela da konsoliduje nekoliko ključnih programa. To su prije svega stipendijski programi prema srednjoškolicima i studentima koji podrazumijevaju promovisanje značaja obrazovanja za dugoročni izlazak iz siromaštva, obezbjeđivanje stipendija - novčane podrške za Rome i Egipćane koji pohađaju nastavu u srednjim školama i na Univerzitetu, trajna podrška i jačanje kapaciteta stipendista, obezbjeđivanje pristupa finansijskim sredstvima za one koji pohađaju različite edukativne procese, a koji obezbjeđuju njihovu integraciju u društvo u cjelini. Zatim, to je program sakupljanja građe i prezentacije kulturne baštine Roma u Crnoj Gori kojim smo veoma zadovoljni.

Od 2007. pokrenuli smo i program obrazovanja odraslih i stručnog osposobljavanja Roma u cilju njihove socijalne inkluzije. Ovaj program predstavlja podršku odraslim Romima, uzrasta od 15 do 45 godina starosti, koji nikada nijesu pohađali školu ili imaju završeno manje od četiri razreda osnovne škole i podrazumijeva funkcionalno opismenjavanje (jezička i matematička pismenost i socijalne vještine i znanje potrebno za život u savremenom društvu), kao i stručno osposobljavanje za jednostavna zanimanja. Konačno, u javnosti i strukturama Vlade, veoma prepoznatljiv program jeste javno zastupanje prema donosiocima odluka na svim nivoima, aktivno praćenje i podrška procesu evropskih integracija. Važno je napomenuti da od ove godine, u saradnji sa UNHCR-om realizujemo i pilot program stipendiranja grupe učenika izbjeglica sa Kosova koji su u VI razredu osnovne škole "Božidar Vuković Podgoričanin" u Podgorici.

ZABRINJAVAJUĆE NAPUŠTANJE ŠKOLE

Imate li podatke koliko je školske populacije Roma obuhvaćeno redovnim školovanjem?

- Broj romske djece u osnovnim školama godišnje se povećava za oko 4 odsto, ali je i dalje nezadovoljavajući broj onih koji uspješno završavaju osnovnu školu. Nije razrađena strategija za sprečavanje prekida pohađanja školovanja niti je u tom pravcu pružena adekvatna podrška lokalnim NVO koje se bave obrazovanjem Roma. Oko 50 odsto romske djece nije uključeno u školski sistem, dok istraživanja relevantnih NVO govore da nažalost, oko 80 procenata napuste školu u periodu od I do IV razreda. Javnost nije dovoljno upoznata koliko državne i lokalne vlasti i inpekcijski organi preduzimaju konkretne korake u suzbijanju ove pojave u cilju zaštite najboljeg interesa djece. Podaci u ovoj školskoj godini o napuštanju redovnog pohađanja škole takođe su zabrinjavajući.

Na primjer, od 42 učenika koji su uspješno završili IV razred u područnom odjeljenju OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin", svega 23 je nastavilo školovanje. Od tog broja danas ih je u školi samo 18, od čega su samo dvije djevojčice. U cilju unapređenja komunikacije između zajednice i škole i redovnog pohađanja predškolskih ustanova ili nastave u osnovnim školama, neophodno je uvođenje romskih asistenata u svim opštinama i ta mjera mora biti propisno i administrativno zaokružena. Takođe, zalažem se i za hitno zatvaranje svih segregacionih

oblika obrazovanja, prije svega zbog njihovog slabog kvaliteta. Nedopustivo je za čitavo društvo da djeca dođu do VI razreda gotovo nepismena.

FAKULTETSKI NIVO

Pored osnovnog i srednjeg, bavite se i visokoškolskim obrazovanjem Roma. Kakvi su rezultati, odnosno koliko je njih dosada završilo fakultet i koliko ih trenutno studira?

- Od početka našeg rada do danas na državnom Univerzitetu upisano je ukupno 14-oro. Nakon prve godine, tri studentkinje su prekinule dalje školovanje zbog udaje, ukupnih finansijskih prilika u kojima su se nalazile, kao i (prema ličnom utisku) zbog nedovoljne podrške društva. Školske 2005/06. na Univerzitetu Crne Gore je upisano ukupno sedmero, naredne školske godine svega jedno, školske 2007/08. upisane su četiri nove studentkinje, dok su u ovoj godini upisana dva nova studenta. Od ukupnog broja pripadnika romske ili egipćanske zajednice do sada upisanih na državnom Univerzitetu žene čine oko 65 procenata. Ukupno je devetoro trenutno sa statusom aktivnog studenta. Jedna studentkinja je na privatnom Univerzitetu u Baru, ali iz tih razloga nije obuhvaćena ovim programom. Važno je naglasiti da je jedan student u međuvremenu završio, sa izuzetnim uspjehom, kao najbolji u grupi, osnovne i specijalističke studije i trenutno odraduje pripravnički staž u javnoj predškolskoj ustanovi.

TEŠKO DO POSLA

Organizovali ste više kurseva za obuku Roma i Egipćana. Sa kojim se problemima prilikom zapošljavanja suočavaju nakon dobijanja sertifikata o stručnoj osposobljenosti?

- Dužina nezaposlenosti kod Roma je mnogo izraženija nego kod ostalih etničkih grupa. U saradnji sa domaćim i međunarodnim organizacijama, Centrom za stručno obrazovanje, DVV Internationalom, Evropskom agencijom za rekonstrukciju i Zavodom za zapošljavanje Fondacija je realizovala projekat "Druga šansa - pismoenošću i stručnim osposobljavanjem do socijalne integracije", koji prema različitim ocjenama, predstavlja, nakon pokretanja stipendijskog, školskog i univerzitetskog programa, najefikasniji doprinos inkluziji. Tokom 2007. i 2008. počelo je i značajnije zapošljavanje Roma i Egipćana sa srednjom školom na poslovima medijatora i asistenata u procesu stručnih treninga. Značaj ovog programa je i u tome što je kreirano i usvojeno nekoliko novih standarda zanimanja i programa obuka, posebno neke njihove tradicionalne zanate. Kako bi se poboljšale mogućnosti za posao za oko 70 učesnika ovog projekta organizovane su i besplatna informatička kao i vozačka obuka. Važno je da polaznici programa koji su se istakli u obuci, u određenom roku, uz angažovanje kvalifikovanih majstora mogu da steknu radno iskustvo u obavljanju poslova iz oblasti za koje su obučavani. Saradnja sa majstorom bi im obezbijedila nastavak kontinuiranog rada, mogućnost usavršavanja i nalaženje zaposlenja. Zavod za Zapošljavanje Crne Gore, FSR i ostali partneri su učinili svoje. Ostaje da se državna Komisija za primjenu Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije značajnije posveti upravo ovoj grupi u cilju njihovog zapošljavanja i konačnog razvitka socijalne ekonomije u Crnoj Gori. Ključni izazov u ovoj realizaciji predstavljalo je negativno tradicionalističko nasljeđe kod Roma koje posebno ograničava inkluziju žena kojem se nedovoljno suprostavljaju romski lideri i autoriteti. Romi

se sve intenzivnije uključuju u programe javnih radova kojim se ublažavaju posljedice otvorene i dugotrajne nezaposlenosti, podstiče otvaranje novih radnih mjesta i unaprijeđenje radnih potencijala, kapaciteta i iskustava nezaposlenih lica.

Važno je naglasiti da je diskriminacija Roma na tržištu rada veoma izražena. Iako se sve intenzivnije radi na stručnom usavršavanju Roma prilike za njihovo zapošljavanje, zbog diskriminatorskog odnosa poslodavaca su još uvijek minimalne. Još uvijek nije usvojen zakon o zabrani diskriminacije, niti zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, a nije ni razvijen djelotvoran program rada sa udruženjima poslodavaca koji bi doprinio borbi protiv diskriminacije.
